

Apoštolská konštitúcia Svätého Otca Jána XXIII. Veterum Sapientia (Druhá časť)

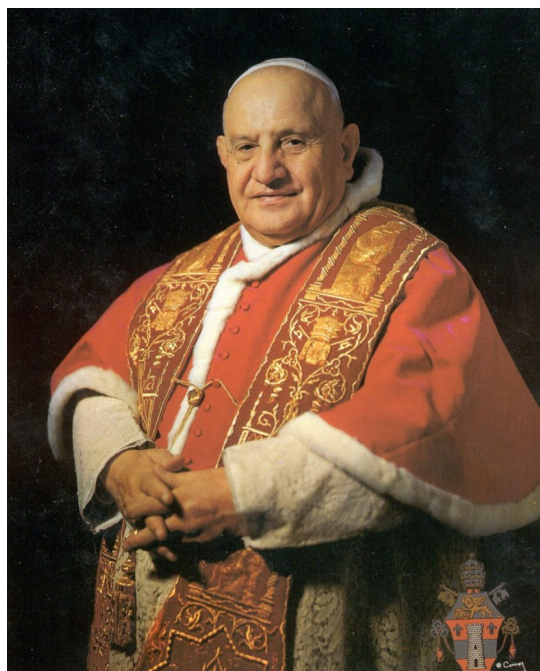
pápež Ján XXIII.

12. marca 2022 ✝ Cirkev ✝ Encykliky

Apoštolská konštitúcia Svätého Otca Jána XXIII. *Veterum Sapientia* (Druhá časť)

Ján PP¹ XXIII.
Sluha sluhov Božích²
Na večnú pamiatku

O pozdvihnutí štúdia latinského jazyka³

Svätý Otec Ján XXIII.

zdroj: flickr.com

1. Múdrose antických predkov⁴ obsiahnutá vo vzdelanosti Grékov a Rimanov,⁵ a taktiež najslávnejšie pamiatky náuky starobylých národov,⁶ majú byť považované akoby za predzvesť úsvitu pravdy evanjelia,

ktoré nám Boží Syn, *sprostredkovateľ a učiteľ milosti a náuky, osvietiteľ i vodca ľudského rodu*,⁷ zvestoval na zemi. Otcovia a učelia Cirkvi uznali⁸ v najskvelejších pamiatkach dávnych čias určitú prípravu duší na prijatie najvyšších bohatstiev, ktoré Ježiš Kristus v *poriadku plnosti čias*⁹ sprostredkoval smrteľníkom. Z uvedeného zreteľne vyplýva, že ustanovením kresťanského poriadku vecí nepominulo nič z toho, čo bolo pravdivé, spravodlivé, vznešené, jedným slovom krásne, a čo zrodili dávne veky.¹⁰

2. Svätá Cirkev preto zahrňovala¹¹ najvyššou úctou svedectvá múdrosti tohto druhu, v prvom rade grécke a latinské jazyky, sľaby zlatisté rúcho tej samej múdrosti.¹² Za zvlášť úctyhodné uznala tiež ďalšie jazyky, ktoré prevládali vo východných oblastiach, pretože nemenej napomáhali pokroku ľudstva či rozvoju mravov. Cirkev ich prijala do používania ako v náboženských obradoch, tak aj pri výklade Svätých písem a v niektorých regiónoch sa skvejú až do našich dní ako nikdy neprerušené hlasy živej starobylosti.¹³

3. V tejto rozmanitosti jazykov nepochybne vyniká ten, ktorý spočiatku vzišiel z krajov Latia¹⁴ a neskôr sa stal podivuhodným nástrojom rozsievania kresťanského mena na územiach Západu. Nie bez zásahu Božej prozreteľnosti nastala situácia,¹⁵ že reč, ktorá po mnoho stáročí zhromažďovala pod autoritou Rímskeho impéria mnohopočetné spoločenstvo národov, stala sa vlastným jazykom Apoštolskej stolice,¹⁶ aby zachovaná pre potomkov vzájomne spájala kresťanské národy Európy úzkym putom jednoty.

Latinský jazyk je zo svojej podstaty obzvlášť vhodný na podporu všetkých foriem ušľachtilej kultúry¹⁷ rozmanitých národov tým, že nevzbudzuje závisť, je voči jednotlivým národom nestranný, nezvýhodňuje žiadnu zo strán a v neposlednom rade je voči všetkým príjemný a priateľský. Treba mať na zreteli,¹⁸ že v latinskom jazyku je prítomná osobitá vznešená forma a štruktúra, totiž *jasný, stručný*,¹⁹ *a predsa bohatý spôsob*²⁰ *reči plný majestátu a dôstojnosti*,²¹ ktorý jedinečným spôsobom vedie k priezračnosti a vážnosti.

(Pokračovanie)

1 Abreviácia PP (pápež, *papa*) prenikla do latinskej lexiky z gréckeho πάππας (ocko).

2 Titul *servus servorum Dei* píše svoje dejiny od čias svätého pápeža Gregora Veľkého. Ako prekursor tohto titulu sa niekedy uvádza formulácia svätého Augustína *serva servorum tuorum* (služobníčka tvojich služobníkov), ktorú veľký hipponský biskup v deviatej knihe svojich *Vyznaní* vzťahuje na svoju matku svätú Moniku.

3 Bolo by iste presnejšie preložiť ablatívnu konštrukciu *de Latinitatis studio provehendo* spojením „o potrebe pozdvihnutia štúdia latinského jazyka, literatúry a kultúry“ a v duchu mechanickej slovníkovej definície gerundíva ako pasívneho slovesného adjektíva s významom nutnosti myslieť na nevyhnutnosť tohto štúdia. V tomto kontexte stojí za zmienku, že pôvodný význam latinského *studium* je horlivosť, usilovnosť a vnútorná snaha (pnutie vôle), kým *verbum* (sloveso) *provehere* (vopred prevádzať) sa opisne prekladá slovami povýšiť, povzniesť, zvelebiť. Prenesené do systému perifrastického časovania, *Latinitas est provehenda* (latinský jazyk a duch má byť nutne zvelebený, pozdvihnutý). Tento odkaz Svätý Otec latentne vkladá do gramatickej operácie v podtitule svojho apoštolského listu.

4 Genitív *veterum* odvodzujeme z *plurale tantum* (pomnožného tvaru) *veteres* (predkovia, starodávni predchodcovia). Príslušné podstatné meno je „dieťaťom“ adjektíva *vetus* (starý). *Veteres* mali v kultúre starovekého Ríma priam magickú auru. Rimania vynikali živou úctou k predkom, pod spojením *veterum*

sapientia si preto v žiadnom prípade nemožno predstaviť akúsi neaktuálnu, zastaranú „múdrosť“, ktorá vyšla z módy. Dôležitá je tiež skutočnosť, že rímske právo si pod substantívom *veteres* predstavovalo neotrasiteľnú autoritu starých právnikov.

5 V latinskom znení sa stretávame s ablatívom plurálu *litteris* (od *litterae*). Jeho význam siaha od písomného svedectva, prejavu a písomníctva vôbec až po humanistické vedy a s nimi spojené poznanie (*litterarum ludi*, školy na rímskom Fóre). Vzhľadom na toto bohaté portfólio významov sme zvolili preklad vzdelanosť, majúc na mysli predovšetkým kultúru literárnu, *potentia verbi* (potenciu, moc slova).

6 Z vetného kontextu vyplýva, že pod genitívom *antiquorum populorum* si treba predstaviť mozaiku archaických národov predklasického a klasického veku. Svätý Otec sa neobmedzuje iba na glorifikáciu grécko-rímskej antiky, i keď práve ona podľa mienky pontifika vytvorila kultúrnu formu, do ktorej sa vliala kresťanská pravda.

7 *Tertull., Apol. 21; Migne, PL 1, 394.*

8 Rozpoznali, rozoznali (*agnoscere*), v origináli sa vyskytuje indikatív perfekta aktíva *agnoverunt*.

9 *Eph. 1,10. Textus editus in AAS 54 (1962) 129–35; et in L'Oss. Rom. 24 Febr. 1962, p. 1–2.* Zaužívané slovenské spojenie *plnosť čias* však nie je vzhľadom na originálnu konštrukciu presné. V latinskej podobe textu čítame *in dispensatione plenitudinis temporum*. Femininum *dispensatio* skrýva celú škálu významov od administrácie, riadenia a správy domu (grécke etymologické *vestigium*, teda stopa moderného termínu *oeconomia*) až po dohľad a dozor. Autor kladie dôraz na poriadok a múdrosť Božej vlády nad storočiami (plnosť riadenia čias). Pán je dokonalý hospodár, ktorý aktívne vstupuje do dejín spásy i do osobných dejín každého človeka. Španielska jazyková varianta tejto apoštolskej konštitúcie sa prikláňa k spojeniu „ekonómia plnosti čias“ (*economía de la plenitud de los tiempos*), ktoré zodpovedá teologickému konceptu ekonómie spásy. Pokračovanie vety *cum mortalibus communicavit* upriamuje našu pozornosť na známe sloveso *communicare*, ergo zdieľať čosi spoločné (*communis*, týka sa to predovšetkým etymologicky príbuzného *munus* – úrad, služba, dar, oficiálna povinnosť, pocta). Boh s ľudstvom komunikoval (indikatív perfekta aktíva *communicavit*), čo v tomto prípade znamená, že s nami zdieľal dar viery a na najvyššej možnej úrovni nám daroval účasť na supernaturálnych pravdách esenciálnych pre našu spásu.

10 *Aliis verbis* (inými slovami), čo bolo zrodené pred dávnymi vekmi. Svätý Otec nás na tomto mieste učí, že kresťanstvo nebolo hrobárom duchovných hodnôt antiky. Varuje nás pred názormi modernej historiografie, ktorá hľadá najdôležitejšie *vehiculum* (ideové vozidlo) zániku vyspelej antickej civilizácie práve v kresťanskej morálke. K popredným hlásateľom myšlienky o zhubnom vplyve Kristovej blahozvesti na sociálno-politickú štruktúru rímskeho impéria patril v českom intelektuálnom prostredí najmä básnik Josef Svatoopluk Machar, voči ktorému sa v dvojdielnej publikácii *Obrození Římem* polemicky vymedzuje adorátor kresťanskej *Romanitas* (rímskeho ducha a civilizácie), katolícky konvertita a lekár Rudolf Maria Hynek. Pápež, vedomý si polemiky, ktorá paralelne zasiahla celú Európu, utvrdzuje Kristov ľud v presvedčení, že kresťanská *veritas* (pravda) dala božskej iskre prítomnej v pohanských kultúrach ten správny a konečný zmysel. Tento proces možno prirovnať ku kolorovaniu čiernobieleho filmu. Kristovo evanjelium dalo pohanskému monochromatizmu farby, ktoré polyteizmu v jeho vlastnej klamnej a

duchovne neplodnej podstate chýbali.

11 Latinský text na tomto mieste prináša indikatív perfekta aktíva od *colere* (*coluit*). Ako ďalšie vhodné alternatívy prekladu prichádzajú do úvahy slovesá ochraňovať, kultivovať, pestovať, uctievať. Pripomeňme si, že slovesá *colere* a *excolere* bývajú často asociované s obrábaním pôdy. Archaický rímsky *cultus* mal silné poľnohospodárske konotácie a v tomto zmysle sa aj sám jazyk má stať posvätnou pôdou, z ktorej vyrastajú „rastlinky“ v podobe grafém, foném, lexém a morfém. Zdravá pôda je nevyhnutnou podmienkou, *condicio sine qua non*, aby z nej mohli vyrásť zdravé rastliny, na ktoré však v priebehu ich vývoja číhajú mnohé vonkajšie i vnútorné protivenstvá.

12 Prirovnanie jazyka k odevu, dokonca zdobenému zlatom (*aurata, aurea vestis*) dáva priestor meditácii nad tým, aký je vlastne vzťah medzi slovom a myšlienkou. Ak je slovo odevom myšlienky, znamená to, že myšlienka je *sine verbo* (bez slova) nahá – a bez odevu nedokonalá. Myšlienka a slovo sa navzájom potrebujú. Pokiaľ však ide o liturgický jazyk, ten je podobne ako dym kadidla mystickým ornátom, ktorý nie je určený na nosenie v akejkoľvek situácii. „Ornát“ jazyka má okrem ozdobnej funkcie aj ochrannú, aby nedošlo k jeho profanizácii. Svätého Otca na tomto mieste pravdepodobne inšpirovali aj dialógy Rimana na ostrogótskom dvore Boethia, ktorému sa personifikovaná *Philosophia Consolatrix* (Filozofia Utešiteľka) zjavovala v skvostných rúchach. Tie na kognitívnej úrovni môžeme konvertovať do súboru jazykových znakov, tento proces je však vysoko subjektívny. Pre antického Rimana bol odev, osobitne tóga, symbolom hodnosti a zasvätenia veciam verejným, obrazne aj symbolom mlčania zbraní (*belloque, togaque*, vo vojne aj v mieri). Pokiaľ je jazyk tógou ducha (*animus*) a duše (*anima*), je logicky tiež symbolom pokoja, v kresťanskom kontexte dokonca pokoja Kristovho. Táto skutočnosť zaväzuje kresťana pristupovať k jazyku ako k mystickej ikone vytvorenej stavebnými jednotkami reči.

13 Orientálne nebyzantské cirkvi používali *ab initio christianae religionis* (od počiatku kresťanského náboženstva) vyspelé kultúrne formy miestnych jazykov, z ktorých si osobitú zmienku zaslúži koptčina (nie bezdôvodne považovaná za kontinuum jazyka prvých Kristových učeníkov pod egyptským nebom), aramejčina, sýrčina či liturgická arménčina, pod písomnú podobu ktorej sa podpísal miestny svätec Mesrop Maštoc. Menované jazyky prešli spolu s ďalšími členmi ich jazykových rodín špecifickým vývojom. Sú konsekrované tisícročia starými modlitbami, ktoré v týchto jazykových systémoch prednášali Kristovi svedkovia, často vystavení radikálnym formám mučeníctva. Zmienka o liturgických rečiach Orientu v pápežskom dokumente, ktorého leitmotívom je sakralita latinčiny, je dôstojným svedectvom o evanjelizačnom náboji slova. Treba však vedieť, že latinský jazyk je vo vzťahu k týmto orientálnym jazykom *primus inter pares*.

14 *Latium* bolo v starovekej Itálii geografickým srdcom, ktoré darovalo svetu Rímske impérium. Považuje sa tiež za kolísku latinského jazyka.

15 Pri ablatíve (*non sine*) *divino consilio* sa pristavíme. Základným významom neutra *consilium* je rada (*consilio moveri*, dať na radu, doslova byť pohnutý radou), príklad (*consilium sequi*, nasledovať radu, čiže správny príklad a svetlo dobrej rady) a úmysel (*publico consilio*, verejným uznesením). *Consilio deorum* sa prekladá formuláciou z vôle (vôľou) bohov. Z uvedených významových variácií je zrejmé, že *consilium* sa celkom nekryje s feminínom *voluntas*, vôľa. *Divinum consilium* je *litteratim* (doslovne) božská rada, úmysel, plán, program za účelom pomoci. Pápež si vyberá toto substantívum pravdepodobne

preto, aby podčiarkol fakt, že božská „predestinácia“ latinského jazyka nebola umelým aktom odrezaným od prirodzeného behu svetových dejín. Hospodin *consilio manuque* (radou a skutkom, presnejšie, pomocnou rukou) latinčiny prináša svetlo národom, ktoré povstali z duchovných tradícií rímskeho cisárstva. Latinčina je preto podobná lucernám v rukách panien – svetlo im dáva ich vnútorná čistota.

16 *Epist. S. Congr. Stud. Vehementer sane, ad Ep. universos, 1 Iul. 1908: Ench. Cler., N. 820. Cfr etiam Epist. Ap. Pii XI, Unigenitus Dei Filius, 19 Mar. 1924: A.A.S. 16 (1924), 141.*

17 Spojenie *humanitatis cultus* opäť súvisí so slovesom *colere*, z ktorého, ako je známe, zdedil termín kultúra nielen slovenský jazykový ostrov. Pápež referuje o takých formách kultúry, ktoré, orosené rosou viery, zušľachťujú ducha za predpokladu túžby po zušľachtení. Kladivo latinského jazyka rozbíja každú, evidentnú i latentnú, formu primitivizmu. Ten žiaľ *sub specie artis* (pod spôsobom, typom, vzhľadom umenia), ale rovnako aj pod rúškom inovácie či originality, parazituje na poli všeobecnej kultúry, konkurujúc tak zdravým plodinám ako burina. Vieme, že primárnou funkciou latinského „kladiva“ však nie je rozbiť, ale upevniť to, čo má byť upevnené.

18 Príslušnú formuláciu môžeme o čosi presnejšie preložiť slovami „je žiaduce nezanedbať“, „nesmieme prehliadať“ alebo „treba si všimnúť, že“ (ďalej nasleduje obvyklá konštrukcia akuzatívu s infinitívom). Medzi významové variácie slovesa *neglegere* patrí nestarať sa, nebrať ohľad, zanedbávať. Zaujímavé posolstvo prináša infinitív *inesse* (byť vo vnútri). Indikuje nám, že špecifická vnútorná krása jazyka starých Rimanov a prvých kresťanov (nielen) z krajiny Vergília nie je badateľná *primo aspectu* (na prvý pohľad). Vyžaduje si *gradus ad Parnassum*, či – vyjadrené modernejším beletristickým štýlom – výstup na Everest. Paralelne je zostupom do hĺbín myslenia. Výstup, ktorý zostupuje na dno mysle. Žijeme v dobe vizuálnej nadvlády infantility a instantného gýča, v dobe, v ktorej málokto rozumie tomu, že atribútom metafyzickej krásy býva – ak nie skrytosť –, tak určite jej neľahká dostupnosť. Skrytosť je poistkou krásy pred jej potupou v bahne nihilizmu a zároveň pozvaním na cestu hľadať ju.

19 Latinské *pressum* pripomenie anglofónnemu čitateľovi známe substantívum *press* (tlač, noviny). Etymologická niť nás napokon dovedie k neutru *prelum*, ktoré v staroveku designovalo najmä vinársky lis. Keď chceme, aby ovocie pustilo šťavu, je potrebné vyvinúť tlak. Analogickým spôsobom sa dostávame k lingvistickej „šťave“. *Sermo pressus*, to je stručná, no zároveň zreteľná reč, ktorá nemá za cieľ výpoveď ochudobniť a oklieštiť. Má vytlačiť zo slova to najlepšie a podstatné – ako pri lisovaní hrozna.

20 Druh, forma, model vzor (*genus*).

21 *Pius XI, Epist. Ap. Officiorum omnium, 1 Aug. 1922: A.A.S. 14 (1922), 452–453.*

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/apostolska-konstitucia-svateho-otca-jana-xxiii-veterum-sapientia/>